

Творчість Катерини Василівни Білокур (1900-1961 рр.) є одним з найяскравіших і найбільш самобутніх явищ в історії українського образотворчого мистецтва ХХ ст. Її художній доробок становить унікальний феномен, оскільки розвинувся поза межами класичної академічної традиції, поєднавши глибокі народні естетичні традиції, філософський символізм і неповторну живописну техніку. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення ролі самобутнього таланту в контексті світового наївного мистецтва, а також аналізу впливу творчості К. Білокур на формування національної культурної ідентичності. Метою статті є комплексний аналіз життєвого шляху, творчої періодизації та жанрово-тематичних особливостей живопису художниці, а також визначення її світового значення.

Катерина Василівна Білокур народилася 7 грудня 1900 р. у с. Богданівка на Полтавщині у звичайній селянській родині. З раннього дитинства в ній проявився непересічний хист до малювання. Однак, через сімейні обставини, зокрема, відсутність фінансової можливості, вона не змогла отримати професійну художню освіту. Цей факт став вирішальним у формуванні її унікального, самобутнього стилю. Відсутність академічної підготовки спонукала художницю до самоосвіти та самотужнього формування художніх навичок, що стало визначальним для її творчої індивідуальності. Вона не лише наполегливо малювала, а й займалася експериментами з матеріалами: виготовляла власні пензлі з котячої шерсті та щетини, а також самостійно створювала фарби з рослинних пігментів. Цей унікальний досвід дозволив їй досягти надзвичайної точності в зображенні та розробити багату кольорову палітру.

Попри ранній початок творчості, перші публічні роботи Катерини Білокур з'явилися лише у 1930-х рр. Справжній прорив стався у 1940 р., коли на виставці в Полтаві на її картини звернула увагу відома українська співачка Оксана Петрусенко. Завдяки її втручанню, роботи художниці потрапили до київських мистецтвознавців, які високо оцінили її самобутній талант. Ця подія поклала початок її широкому визнанню. Основними етапами та досягненнями в подальшому життєвому шляху, сповненому труднощів і самозречення, стали: початок широкого визнання у 1940 р. та отримання високого звання Народного художника України у 1956 р., що стало офіційним визнанням її внеску в національну культуру. Творчість К. Білокур є унікальним феноменом, оскільки її самобутній талант розвинувся поза межами академічної освіти, поєднавши народні естетичні традиції та глибокий філософський символізм.

Творчий шлях Катерини Білокур можна умовно розділити на три основні періоди, кожен з яких відзначається характерними рисами. Ранній період (1930-ті – початок 1940-х рр.) характеризується формуванням індивідуального стилю, експериментами з натюрмортами та квітковими композиціями. Роботи цього часу, такі як «Берізка», 1934 р. (рис. 1) чи «Натюрморт з гарбузами», 1939 р., ще не мають віртуозної деталізації, що стане її візитівкою пізніше. У них відчувається вплив народного мистецтва: площинність зображення, лінеарність та дещо умовне трактування об'єктів. Проте вже тоді виявляється головна риса – глибока любов до природи та щирість.

Зрілий період (середина 1940-х – 1950-ті рр.) є найпродуктивнішим і найяскравішим етапом її творчості. Саме тоді створюються шедеври, що принесли їй світову славу: «Квіти за тином», 1935 р., «Поле у колгоспі», 1948-1949 р. (рис. 3), «Цар колос», 1949 р. (рис. 4). Характерними рисами цього етапу є: віртуозна деталізація, де кожна пелюстка промальована з надзвичайною точністю; багат шаровість і колористична насиченість, що давала змогу досягти ефекту глибини та об'єму; а також синтез реалізму та декоративності, коли реалістичне зображення будується за принципом орнаменту, що нагадує народну вишивку.

Рис. 1. К. Білокур. Берізка. 1934 р.

Рис. 2. К. Білокур. Квіти за тиню. 1935 р.

Рис. 3. К. Білокур. Поле у колгоспі.
1948-1949 рр.

Рис. 4. К. Білокур. Цар колос. 1949 р.

Пізній період (кінець 1950-х – початок 1960-х рр.) творчості К. Білокур характеризується посиленням філософських мотивів. Квіти перестають бути просто об'єктами зображення, набуваючи символічного значення. Вони стають алегоріями життя, смерті, гармонії та вічності. Наприклад, у картині «Цар колос» кожне зернятко є символом життя і праці. Природа на полотнах К. Білокур стає одуховленою, вона дихає і промовляє до глядача.

Домінантною темою у творчості Катерини Білокур є природа рідного краю, що постає не лише як елемент довкілля, а як духовна субстанція, у якій відображено душу українського народу. Для художниці природа – це своєрідна форма сповіді, через яку вона виражає власні почуття, віру та любов до життя. Її пейзажі та натюрморти перетворюються на символічні образи, що промовляють до глядача через колір, лінію і форму. У кожному мазку відчувається єдність людини і землі, де природа постає як жива істота, здатна передавати настрій. Таким чином, природа у творчості К. Білокур стає символом вічного зв'язку людини зі світом, основою національної ідентичності та частиною духовної традиції українського мистецтва.

Квіти в картинах К. Білокур – це не просто декоративний мотив, а метафора духовного світу людини. Художниця говорила: «Якби люди знали, як багато квітів говорять!», і справді, у її полотнах кожна квітка «розмовляє» з глядачем. Вона часто поєднувала у композиції рослини, що ніколи не квітнуть одночасно (маки, півонії, жоржини, соняшники), створюючи фантастичний, але цілісний і гармонійний світ. Як зазначається, у її квітах оживає «цілий всесвіт любові, болю і радості», що символізує глибину українського духу. Таким чином, квіти у творчості К. Білокур постають як метафора життєвої сили, ніжності, материнства та внутрішнього багатства української жінки. Попри те, що Катерина Білокур майже ніколи не зображувала людину на своїх картинах, її присутність відчутна: квіти виявляють людські якості, що дає змогу трактувати творчість К. Білокур як своєрідну філософію єдності світу, де природа й людина співіснують у гармонії.

Катерина Білокур самостійно опанувала живописну техніку, використовуючи підручні матеріали, що підкреслює її неймовірну наполегливість. Її манера письма вирізняється надзвичайною точністю та дрібним мазком, який створює ефект мерехтіння і світла. Завдяки багатшаровості кольору і прозорим переходам художниця досягала враження «дихання» фарби. Колористика її робіт побудована на гармонійному поєднанні теплих і холодних відтінків, що підсилює емоційне звучання композицій. Саме через ретельність, увагу до деталей і майже ювелірну техніку К. Білокур порівнюють з професійними живописцями світового рівня.

Світове визнання прийшло до Катерини Білокур ще за її життя. У 1954 р. три її роботи – «Цар колос», «Берізка» і «Поле у колгоспі» – були представлені на Міжнародній виставці в Парижі, де їх побачив і високо оцінив Пабло Пікассо. Його слова – «Якби у нас була така жінка, ми б змусили світ говорити про неї!» – стали символом мистецького тріумфу К. Білокур і підтвердженням високого рівня українського народного живопису.

Катерина Білокур стала іконою українського наївного мистецтва, довівши, що талант не потребує академічної освіти. Її творчість надихнула численних художників, а її вплив простежується і в сучасному мистецтві. Вона втілила архетип української жінки-творця, яка через мистецтво передає духовну міць, любов до рідної землі та життєстійкість народу. Її роботи стали візуальним кодом української ідентичності. У часи радянських обмежень К. Білокур зберігала національний колорит, залишаючись вірною українській традиції. Її квіти стали символом української душі – тендітної, але нездоланної. Навіть у XXI ст. її роботи не втрачають своєї магії, вони нагадують про красу природи і навчають цінувати прості речі. Крім того, її мистецтво розглядають у феміністичному контексті, зокрема, дослідники вбачають у квітах символ жіночої сили, внутрішньої свободи й опору патріархальним обмеженням.

Катерина Білокур є унікальним явищем в історії українського мистецтва ХХ ст. Незважаючи на відсутність академічної освіти, завдяки природному таланту, наполегливості та працьовитості вона створила художній світ, який відзначається гармонією, точністю,

глибиною кольору та духовною насиченістю. Її творчість поєднує народні традиції, символічність і філософські мотиви, що дає змогу розглядати картини як метафору життя, духовності, любові та української національної ідентичності. Творчість К. Білокур підтверджує, що справжнє мистецтво не обмежується рамками культури чи освіти. Визнання на міжнародних виставках, увага таких митців, як Пабло Пікассо, а також популярність у сучасному мистецькому середовищі підтверджують її значний внесок у світову художню спадщину та розвиток наївного живопису.

Список використаних джерел:

1. Що зображувала на своїх картинах Катерина Білокур: Чарівний світ природи та душі. *Gelios*. 2025. URL: <https://share.google/duBV5jCkA18NW00t3>
2. Українка, що вразила Пікассо. 120 років Катерині Білокур. *BBC News Україна*. URL: <https://share.google/BMOU0ZPj4JqTylqnQ> (дата звернення: 18 жовтня 2025).
3. Радіо Свобода. Штогрін І. 10 фактів про Катерину Білокур: сама навчилася ... 7 грудня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bilokur-%D1%81hudozhnytsya-10-faktiv/30988342.html>

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.54>

Марущак О.В., м. Вінниця
Гарда А.Б., Данилюк С.М., м. Вінниця
e-mail: ksanamar77@gmail.com

СИМВОЛІЗМ ВИШИВКИ ТА ТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ПОШИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОСТЮМА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано історію вишиванки від трипільської культури до сьогодення, її символіку кольорів та орнаментів, а також регіональні особливості на Вінниччині. Особливу увагу приділено захисному та соціальному значенню кольорів. Зазначено, що нині вишиванка залишається невід'ємною частиною національної ідентичності, об'єднуючи українців усього світу. Вивчення її історії, символіки та сучасного значення є важливим для розуміння культурної спадщини, яку ми несемо у майбутнє.

Ключові слова: українська вишиванка, національний костюм, символізм вишивки, оберег, соціокультурна ідентичність, Вінниччина, регіональні особливості.

Abstract. The article analyzes the history of embroidery from the Trypillya culture to the present, its symbolism of colors and ornaments, as well as regional features in the Vinnytsia region. Special attention is paid to the protective and social significance of colors. It is noted that today embroidery remains an integral part of national identity, uniting Ukrainians around the world. Studying its history, symbolism and modern significance is important for understanding the cultural heritage that we carry into the future.

Keywords: Ukrainian embroidery, national costume, embroidery symbolism, amulet, socio-cultural identity, Vinnytsia region, regional features.

Українська вишиванка розглядається не просто як компонент традиційного народного одягу, а як ключовий соціокультурний артефакт і знаковий репрезентант національної культурної спадщини. Вона слугує механізмом трансмісії історичної пам'яті та етногенетичних кодів через покоління [10; 14-16]. У семантичному контексті кожен елемент орнаменталізації та колористики вишивки кодує глибокий зміст, що відображає основні елементи традиційного світогляду, зокрема, шанування предків, прагнення до естетичної гармонії та духовних цінностей [6-8; 10; 13]. У побуті вишиванка виконувала обрядово-сакральну функцію, супроводжуючи людину протягом усіх важливих життєвих циклів. Її функція оберіга полягала у забезпеченні захисту людини від злих сил, даруючи їй надію, силу й віру.